

Мороз Ю. Ю.,

д.е.н., проф., завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЕКОЛОГІЧНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

***Анотація.** Комплексна оцінка економічних наслідків Чорнобильської катастрофи та їх впливу на господарську діяльність підприємств потребує інформаційного забезпечення, яке можливо здійснювати за допомогою методів управлінського обліку. Автором запропоновано підхід до організації управлінського обліку додаткових витрат, які виникають на підприємствах, що ведуть господарську діяльність у зоні посиленого радіоекологічного контролю, з використанням інструментів нормативного обліку. Визначено, що організація обліку за нормативними витратами передбачає формування витрат на створення об'єктів діяльності в розрізі: нормативні витрати; фактичні витрати; відхилення між фактичними і нормативними витратами; додаткові витрати, пов'язані з умовами господарювання в зоні аварії ЧАЕС. Розглянуто різні можливі варіанти обліку об'єктів господарської діяльності підприємства за нормативними витратами.*

Ключові слова: господарська діяльність, управлінський облік, цільові витрати, екологічні витрати, виробництво, фінансування, ЧАЕС.

Moroz Y. Y.,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting, Taxation and Audit, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

MANAGERIAL ACCOUNTING OF ECOLOGICAL-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE CHERNOBYL DISASTER AT THE ENTERPRISES

***Abstract.** Comprehensive assessment of the economic consequences of the Chernobyl disaster and its impact on economic activity of enterprises requires information providing which could be carried out by the methods of managerial accounting. The author proposed the approach to organization of managerial accounting of additional costs arising in companies that conduct business activity in the zone of enhanced radiation and ecological control, using the tools of regulatory accounting. Determined that the organization of accounting by the regulatory costs involves the formation of costs for creating objects of activity in terms of: regulatory costs; actual costs; deviation between actual and regulatory costs; additional costs associated with economic conditions in the zone of the Chernobyl accident. Different possible options for accounting the objects of economic activity of the enterprise by regulatory costs are considered.*

Keywords: business activity, managerial accounting, target costs, ecological costs, production, financing, Chernobyl nuclear power plant.

Постановка проблеми. Аварія на Чорнобильській АЕС призвела до забруднення більш як 145 тисяч км² території України, Республіки Білорусь та Російської Федерації, щільність забруднення радіонуклідами ¹³⁷Cs якої перевищує 37 кБк/м² (перевищення цього рівня за законодавством зазначених країн дозволяє віднести території до категорії забруднених). Внаслідок Чорнобильської катастрофи постраждало близько 5 мільйонів людей, на забруднених територіях розташовано майже 5 тисяч населених пунктів України, Республіки Білорусь та Російської Федерації. З них в Україні – 2293 сіл, селищ і міст, у яких чисельність населення на початку

дев'яностих років минулого сторіччя перевищувала 2,6 млн осіб.

Також значного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи зазнали території Швеції, Австрії, Норвегії, Німеччини, Фінляндії, Греції, Румунії, Словенії, Швейцарії.

Меншою мірою забруднено території інших держав Європи. Чорнобильські випадки були зафіксовані національними підрозділами різних країн, які здійснювали радіаційний моніторинг, на території Азії, Північної Америки, на акваторії Атлантичного та Тихого океанів у північній півкулі.

На жаль, державна політика з подолання наслідків аварії на ЧАЕС щодо господарської діяльності підприємств є безсистемною та недостатньо ефективною, вона сприяє формуванню соціальної апатії у частини постраждалого населення, розрахунку на допомогу із зовні, провокує соціально-психологічне напруження серед потерпілих громадян, а також не є чутливою до позитивних змін радіаційної ситуації та громадської думки щодо наслідків цієї аварії.

Неспроможність держави ресурсно забезпечити численні пільги та компенсації, задекларовані у Чорнобильському законодавстві, з одного боку, і законодавчі обмеження щодо розвитку господарської діяльності на радіоактивно забруднених територіях – з іншого, на сьогодні є однією з найактуальніших проблем подолання наслідків аварії на ЧАЕС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними дослідниками різних галузей науки опубліковано з цього приводу значну кількість фундаментальних наукових праць. Вагоме наукове і практичне значення мають дослідження В. Д. Гладуша, Д. М. Гродзинського, Б. М. Данилишина, С. І. Пирожкова, Б. С. Пристера, К. М. Ситника, В. М. Трегобчука та ін. Останнім часом саме в економічній науці з'явилися нові концептуальні підходи до відродження виробництва, а отже й сільських територій (В. Г. Андрійчука, О. М. Бородіна, М. Ф. Кропивка, І. В. Прокопа, А. С. Маліновського, П. Т. Саблука, В. П. Ситника, М. П. Сахацького, В. В. Юрчишин та ін.). Наразі проведено ряд досліджень, пов'язаних із питаннями побудови на підприємстві екологічно спрямованих систем бухгалтерського обліку, аналізу, контролю, аудиту [1-3]. Отже, підстав і можливостей науково обґрунтованого вирішення проблеми збільшилося.

Проте ситуація, що склалася в регіоні, ще не досліджувалася системно з урахуванням обліково-аналітичного забезпечення складних соціально-економічних процесів і явищ, викликаних посиленням екологічним навантаженням безпосередньо на підприємства. Це зумовило необхідність проведення окремого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є побудова системи управлінського обліку для виявлення і розрахунку екологічно-економічних наслідків Чорнобильської катастрофи на підприємствах. Для цього поставлено завдання: обґрунтувати необхідність цільового фінансування покриття екологічно-економічних наслідків Чорнобильської катастрофи на підприємствах, дослідити організаційні питання створення системи управлінського обліку додаткових витрат, які виникають на підприємствах, що ведуть господарську діяльність у зоні посиленого радіоекологічного контролю, з використанням інструментів нормативного обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стимулювання розвитку підприємництва є одним із пріоритетів регіонального соціально-економічного розвитку і, зокрема, для відродження територій українського Полісся, що постраждали від Чорнобильської

катастрофи. Враховуючи тісний зв'язок між зростанням добробуту, станом навколишнього середовища та сталим розвитком, очевидно, що результати регіонального розвитку в цілому будуть покращуватися, якщо економічні показники в постраждалих від Чорнобильської катастрофи регіонах зростатимуть, дозволяючи людям одержувати більш стабільні й високі доходи.

Ефективне ведення сільськогосподарського виробництва на Поліссі України традиційно ускладнювалося через низьку природну родючість земель, їх підвищену кислотність, малоконтурність полів, часту перезволоженість та заболоченість. За часів планово-централізованої економічної системи ця природна відмінність поліських земель певною мірою враховувалася державою шляхом диференціації закупівельних цін на сільгосппродукцію, що давало змогу перерозподілу частини ренти на користь господарств із гіршими землями. З переходом до ринкових відносин роль держави, а отже й можливості її впливу на цю ситуацію, кардинально змінилися. Економічні умови господарювання стали вигіднішими для сільгоспідприємств, що господарюють на кращих землях. Водночас процес розширеного відтворення виробництва на гірших за родючістю землях практично унеможливився.

Ситуація значно погіршилася через те, що Полісся України найбільш постраждало від найстрашнішої в історії людства техногенної катастрофи – аварії на Чорнобильській АЕС. Статтею 16-ю Конституції України її названо катастрофою планетарного масштабу, а подолання наслідків – обов'язок держави. Період після аварії на ЧАЕС достатній для осмислення не тільки масштабності цієї біди, що позначилася на долях мільйонів людей та країни в цілому і спричинила колосальні фінансові витрати, а й реальної ефективності вжитих заходів для пом'якшення наслідків катастрофи, насамперед безпеки здоров'я і життя постраждалого населення. Проблема настільки очевидна, нагальна, злободенна, що вийшла за межі регіону, набула національного, а за певними ознаками й міжнародного значення. Вона потребує системного вивчення, комплексного узагальнення й обґрунтування оптимістичної перспективи відродження сільських територій, уражених Чорнобильською аварією.

Інформаційне забезпечення комплексної оцінки економічних наслідків Чорнобильської катастрофи та їх впливу на господарську діяльність підприємств можливо здійснювати за допомогою методів управлінського обліку [5; 9]. Своєчасний вплив на рівень витрат можливий за такої організації обліку, коли причини змін витрат, допущення перевитрат і отримання економії ресурсів розкриваються не тільки наступним вивченням звітних показників, а й щоденно у процесі господарської діяльності на підставі первинної документації й поточних облікових записів. Таким вимогам відповідає нормативний метод обліку витрат і калькулювання собівартості об'єктів діяльності.

Важливе завдання обліку за нормативними витратами – це своєчасне попередження нераціонального використання природних, матеріальних, трудо-

вих і фінансових ресурсів підприємства, оперативний аналіз витрат на виробництво, котрий дає змогу розкривати не враховані при бюджетуванні та в практичній роботі резерви і додаткові витрати, пов'язані з умовами господарювання в зоні ЧАЕС, визначати результати госпрозрахункової діяльності підрозділів підприємства, що беруть участь у виробничому процесі.

Нормативний метод обліку витрат на підприємствах, які здійснюють господарську діяльність у зоні аварії Чорнобильської АЕС, а отже, й система обліку і калькулювання за нормативними витратами ґрунтуються на:

- 1) нормуванні витрат і обов'язковому складанні нормативних калькуляцій щодо кожного об'єкта діяльності підприємства без можливого впливу наслідків аварії (нормативні витрати);
- 2) систематичному виявленні відхилень фактичних витрат із урахуванням наслідків аварії ЧАЕС та можливого впливу зовнішніх і внутрішніх факторів від поточних норм витрат ресурсів;
- 3) періодичному внесенні змін у встановлені норми;
- 4) калькулюванні фактичної собівартості об'єктів діяльності, враховуючи їх нормативну собівартість та відхилення від норм;

Основним завданням нормативної системи обліку витрат є контроль за витратами шляхом порівняння фактичних витрат із нормативними за кожним об'єктом витрат, центром відповідальності, об'єктом калькулювання і калькуляційною статтею.

Власне, наявність і характер відхилень дає змогу управляти виробничим процесом, змінювати норми, враховуючи потреби господарської діяльності.

Організація обліку за нормативними витратами передбачає формування витрат на створення об'єктів діяльності у розрізі: нормативні витрати; фактичні витрати; відхилення між фактичними та нормативними витратами; додаткові витрати, пов'язані з умовами господарювання в зоні аварії ЧАЕС.

Можливі різні варіанти обліку об'єктів господарської діяльності підприємства за нормативними витратами для потреб виявлення їх відхилень при дотриманні й недотриманні нормального технологічного процесу та викликаних аварією на ЧАЕС.

При першому варіанті застосовують паралельний облік нормативних і фактичних витрат із використанням одного аналітичного рахунку за об'єктом витрат. У цьому випадку відхилення розраховують математично – як різницю між фактичними і нормативними витратами з групуванням їх за окремими причинами (рис. 1).

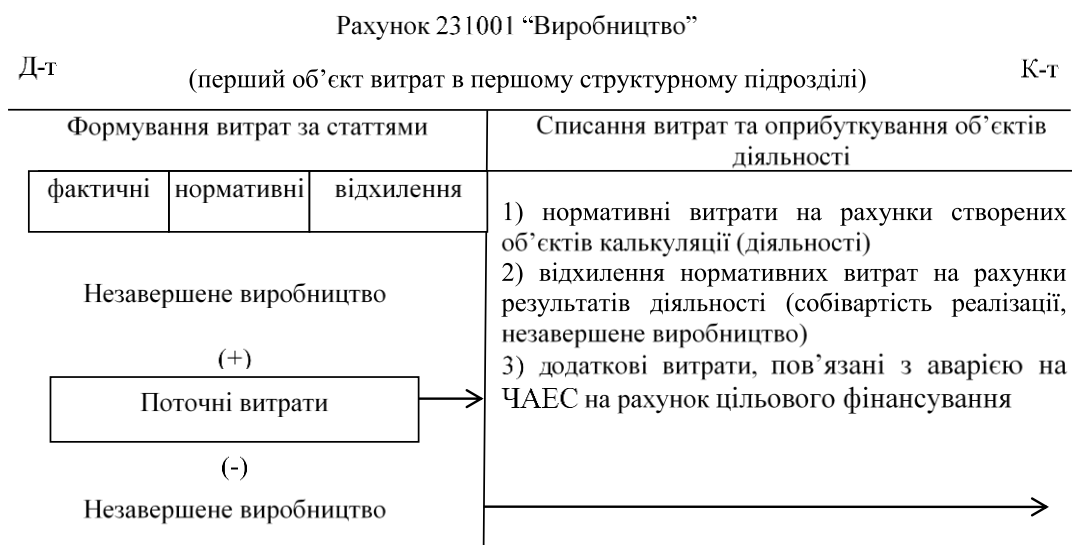

Рис. 1. Порядок формування нормативних витрат без використання окремого для розрахунку відхилень за об'єктами витрат

5) аналізі відхилень від норм і додаткових витрат, пов'язаних із аварією на ЧАЕС за причинами, в тому числі від наслідків аварії, і відповідальними особами [6; 10].

Важливим елементом організації облікового процесу за нормативними витратами є формування норм витрачання ресурсів на створення об'єктів діяльності. Норму можна розглядати як встановлений кількісний вираз ресурсу на виготовлення одиниці продукції за умови використання прогресивної технології та організації виробництва.

Для обліку витрат при цьому варіанті використовують один аналітичний рахунок. За дебетом рахунку записують фактичні показники використання ресурсів щодо їх кількості й вартості у розрізі нормативних даних про витрати в перерахунку до визначених на підприємстві кількісних і цінових норм на фактичний обсяг створених об'єктів діяльності, та наявних відхилень між фактичними і нормативними витратами за показниками кількості ресурсів та їх цін. За кредитом рахунку записують господарські операції з оприбуткування фактично створених об'єктів діяльності за нормативною виробничою собівартістю та відхилення: від норм як витрати

звітнього періоду на рахунки собівартості реалізації та незавершеного виробництва, а щодо додаткових витрат, пов'язаних із аварією ЧАЕС, на рахунок цільового фінансування. Відхилення записуються додатковими господарськими операціями: перевитрати в порівнянні з нормами і витрати, пов'язані з аварією на ЧАЕС, – звичайним записом, економія – способом сторно.

При другому варіанті використовують автономний облік (окремі аналітичні рахунки) для відображен-

формують як дебетове сальдо незавершене виробництво в нормативній оцінці (ННК).

$$\text{ННК} = (\text{ННП} + \text{ПНВ}) - \text{НВС},$$

де ННК – незавершене виробництво за нормативною оцінкою на кінець звітнього періоду; ННП – незавершене виробництво за нормативною оцінкою на початок звітнього періоду; ПНВ – поточні нормативні витрати на створення об'єктів діяльності; НВС – нормативна виробнича собівартість створених об'єктів діяльності.

Рахунок 231001 “Виробництво”
(перший об'єкт витрат в першому структурному підрозділі за нормативною оцінкою)

Д-т	К-т
Формування витрат за статтями	Списання витрат та оприбуткування об'єктів діяльності
Нормативні витрати	
Незавершене виробництво (+)	Нормативні витрати на рахунки створених об'єктів калькуляції (діяльності)
Поточні витрати (-)	
Незавершене виробництво	

Рис. 2. Порядок формування нормативних витрат на окремому рахунку

ня нормативних витрат, відхилень від нормативів та додаткових витрат, пов'язаних із аварією на ЧАЕС (рис. 2, 3, 4).

За дебетом рахунку (рис. 2) відображають за статтями нормативні витрати в перерахунку на фактичний обсяг створених об'єктів діяльності. За кредитом оприбутковують за нормативною виробничою собівартістю створені об'єкти діяльності та

На рахунку відхилень (231010) до аналітичного рахунку 231001 відображають різницю між фактичними і нормативними витратами при створенні об'єктів діяльності, яка виникає за господарськими операціями, не пов'язаними з наслідками аварії на ЧАЕС, з дозволу відповідальних працівників підприємства (рис. 3).

Рахунок 231010 “Виробництво”
(відхилення за першим об'єктом витрат в першому структурному підрозділі до аналітичного рахунку 231001, що виникли з дозволу відповідальних працівників)

Д-т	К-т
Формування витрат за статтями	Списання витрат та оприбуткування об'єктів діяльності
Відхилення витрат від нормативних	
Незавершене виробництво (+)	Відхилення витрат на рахунки результатів діяльності (собівартість реалізації, незавершене виробництво)
Поточні витрати (-)	
Незавершене виробництво	

Рис. 3. Облік нормативних витрат із використанням окремого аналітичного рахунку для відхилення витрат, не пов'язаних із наслідками аварії на ЧАЕС

Рахунок 231011 “Виробництво”
(відхилення за першим об’єктом витрат в першому структурному підрозділі до аналітичного рахунку 231001, що виникли як додаткові витрати, пов’язані з аварією на ЧАЕС)

Д-т	К-т
Формування витрат за статтями	Списання витрат та оприбуткування об’єктів діяльності
Додаткові витрати, пов’язані з умовами господарювання в зоні аварії ЧАЕС	Додаткові витрати, пов’язані з аварією на ЧАЕС, на рахунок цільового фінансування
Незавершене виробництво	
(+)	
Поточні витрати	
(-)	
Незавершене виробництво	→

Рис. 4. Облік нормативних витрат із використанням окремого рахунку для відхилення витрат, що виникли як додаткові витрати, пов’язані з аварією на ЧАЕС

За дебетом рахунку за статтями витрат формують відхилення за незавершеним виробництвом і поточними господарськими операціями. За кредитом рахунку списують відхилення в частині витрат щодо створених об’єктів діяльності на рахунок собівартості реалізації.

На рахунок відхилень (231011) до аналітичного рахунку 231001 відображають різницю між фактичними і нормативними витратами при створенні об’єктів діяльності, яка виникає за господарськими операціями, пов’язаними з аварією на ЧАЕС (рис. 4).

У третьому варіанті обліку нормативних витрат (рис. 5) формування їх здійснюють за фактичними

кількісними і ціновими показниками, а оприбуткування створених об’єктів – за нормативними виробничими витратами.

За дебетом рахунку записують господарські операції у фактичній кількісній і ціновій оцінці. За кредитом рахунку оприбутковують створені об’єкти діяльності в нормативній оцінці виробничої собівартості та списують відхилення від нормативних витрат на рахунок собівартості реалізації і незавершеного виробництва, а додаткових витрат, пов’язаних із аварією на ЧАЕС, – на рахунок цільового фінансування.

Рахунок 231001 “Виробництво”
(перший об’єкт витрат в першому структурному підрозділі)

Д-т	К-т
Формування витрат за статтями	Списання витрат та оприбуткування об’єктів діяльності
Фактичні витрати	1) нормативні витрати на рахунки створених об’єктів калькуляції (діяльності) 2) відхилення витрат на рахунки результатів діяльності (собівартість реалізації, незавершене виробництво) 3) додаткові витрати, пов’язані з аварією на ЧАЕС, на рахунки цільового фінансування
Незавершене виробництво	
(+)	
Поточні витрати	
(-)	
Незавершене виробництво	→

Рис. 5. Облік нормативних витрат за методом формування фактичних витрат, списання нормативних і додаткових витрат, пов’язаних із аварією на ЧАЕС

Облік взаємодії підприємства, направленої на формування витрат щодо пом'якшення впливу наслідків Чорнобильської катастрофи на господарську діяльність, повинен здійснюватись у рамках політики економічної ефективності. Остання дозволяє зменшувати вплив наслідків аварії ЧАЕС на господарську діяльність і одночасно підвищувати її прибутковість.

Покриття додаткових витрат, направлених на пом'якшення впливу наслідків Чорнобильської катастрофи на господарську діяльність, необхідно відображати шляхом їх списання з аналітичних рахунків виробництва на рахунок 48 "Цільове фінансування і цільові надходження" субрахунки 481 "Кошти, вивільнені від оподаткування" і 482 "Кошти з бюджету та державних цільових фондів". При цьому аналітичні рахунки виробництва будуть відображати ставлення підприємства до пом'якшення впливу наслідків Чорнобильської катастрофи на господарську діяльність, забезпечувати формування фактичних витрат на виробництво продукції, визначати їх відхилення від показників бюджетування, сприяти виділенню додаткових витрат на проведення поточних заходів, пов'язаних із умовами господарювання в зоні аварії ЧАЕС.

Всі більш-менш впливові держави світу витрачають на розвиток і підтримку власного аграрного сектору чималі кошти. Лівова частка загального бюджету Європейського Союзу спрямовується на субсидії для європейських аграріїв. Наприклад, витрати Європейського Фонду гарантування сільського господарства (EAGF) у 2016 р. заплановані на рівні 42,22 млрд євро, що становить 27,24 % усього бюджету ЄС.

У Сполучених Штатах, крім пільгових кредитів для фермерських господарств, існує непряма підтримка сільського господарства через так звану програму пільгової покупки продуктів (Supplemental Nutrition Assistan CE Program, SNAP). Щорічно міністерство сільського господарства США розподіляє між 46 млн. американців понад 73 млрд доларів, які витрачаються суто на продукти харчування. Враховуючи, що коефіцієнт самозабезпечення продовольством у Сполучених Штатах близько 100 %, то вагома частина коштів за програмою SNAP іде в кишеню місцевих аграріїв.

В Україні тільки передбачалося розробити Закон "Про загальнодержавну програму ведення сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених територіях та комплексної реабілітації" [4; 7; 8].

Отже, для стабілізації соціально-економічного становища в регіонах, що постраждали від Чорнобильської катастрофи, необхідно застосувати нові форми їх фінансування в умовах реформ місцевого самоврядування і децентралізації.

В умовах обмеженості державного бюджетного фінансування вирішення проблем територіальних громад у зоні Чорнобильської катастрофи вимагає пошуку додаткових джерел фінансування. Саме системний підхід до управління дозволяє реалізовувати механізми спільного фінансування із залученням коштів місцевого та центрального бюджету, коштів

іноземних донорів. Такий механізм спільного фінансування надає право громаді вирішувати більш масштабні проблеми та створює відчуття власності.

На виконання господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи необхідно передбачити кошти в державному бюджеті, а в перспективі це можливо навіть за рахунок міжнародних коштів (згідно з Кіотським протоколом) і продажу квот на шкідливі викиди.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Впровадження управлінського обліку додаткових витрат, у тому числі екологічних, необхідних для ведення господарської діяльності в зоні посиленого радіоекологічного контролю та спільного їх фінансування, створює сприятливе середовище для сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні шляхом самоорганізації та соціальної активізації громад і здатне сприяти перетворенню регіонів України, які знаходяться в зоні Чорнобильської катастрофи, на успішні конкурентоспроможні території.

У сучасній практиці суб'єктів господарювання зони аварії ЧАЕС управлінський облік сприяє виявленню додаткових витрат для здійснення господарської діяльності, пов'язаних із радіоактивно забрудненими територіями і щодо яких є необхідність цільового фінансування.

Перспективою подальших наукових досліджень є розвиток положень щодо визначення переліку додаткових витрат, які виникають у процесі господарської діяльності внаслідок аварії на ЧАЕС, і відображення їх на окремих аналітичних рахунках синтетичного рахунку 23 "Виробництво" з урахуванням методів оцінки біологічних активів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жук В. М. Екологічні аспекти бухгалтерського обліку в агропромисловому виробництві / В. М. Жук // Агроекологічний журнал. – 2012. – № 2. – С. 18-23.
2. Замула І. В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності у забезпеченні стійкого розвитку економіки : монографія / І. В. Замула. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 440 с.
3. Кожухова О. С. Экологический учет и экологический контроллинг: взаимосвязь и интеграция / О. С. Кожухова // Управление экономическими системами: электронный научный журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uecs.ru/ekonomika-prirodopolzovaniyz/item/1165-2012-03-26-11-23-42>.
4. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2012-2016 роки: проект Постанови Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kmu.gov.ua>.
5. Мороз Ю. Ю. Обліково-інформаційна система моніторингу економічного потенціалу підприємства / Ю. Ю. Мороз. – Житомир : Рута, 2011. – 352 с.

6. Мороз Ю. Ю. Моніторинг економічного потенціалу підприємства: теорія, методологія організації : монографія / Ю. Ю. Мороз. – Житомир : Кузьмін Дн. Л., 2010. – 326 с.

7. Про стан, заходи і перспективи подолання наслідків Чорнобильської катастрофи: постанова Верховної Ради України від 18.04.2008 р. № 276-ХІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276-17>.

8. Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи : постанова Верховної Ради України від 05.04.2011 р. № 3191-ХІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3191-vi>.

9. Цал-Цалко Ю. С. Управлінський облік : підручник / Ю. С. Цал-Цалко, Ю. Ю. Мороз, Н. І. Цегельник. – Житомир : Рута, 2015. – 631 с.

10. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник / Ю. С. Цал-Цалко, Ю. Ю. Мороз, Л. А. Суліменко. – Житомир : Рута, 2012. – 609 с.

REFERENCES

1. Zhuk, V. M. (2012) Ekologichni aspekty bukhhalters'koho obliku v ahropromyslovomu vyrobnytstvi, *Ahroekologichnyj zhurnal*, № 2, s. 18-23.

2. Zamula, I. V. (2010), *Bukhhalters'kyj oblik ekolohichnoi diial'nosti u zabezpechenni stijkoho rozvytku ekonomiky*, Vyd-vo ZhDTU, Zhytomyr, 440 s.

3. Kozhuhova, O. S. Jekologicheskij uchet i jekologicheskij kontrolling: vzaimosvjaz' i integracija, *Upravlenie jekonomicheskimi sistemami: jelektronnyj nauchnyj zhurnal*, available at: <http://www.uecs.ru/ekonomika-prirodopolzovaniyz/item/1165-2012-03-26-11-23-42>.

4. Kontseptsiiia Zahal'noderzhavnoi tsil'ovoi sotsial'noi prohramy podolannia naslidkiv Chornobyl's'koi katastrofy na 2012-2016 roky: proekt Postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy, available at: <http://www.kmu.gov.ua>.

5. Moroz, Yu.Yu. (2011), *Oblikovo-informatsijna systema monitorynhu ekonomichnoho potentsialu pidprijemstva*, Ruta, Zhytomyr, 352 s.

6. Moroz, Yu. Yu. (2010), *Monitorynh ekonomichnoho potentsialu pidprijemstva: teoriiia, metodolohiia orhanizatsiia*, Kuz'min Dn. L., Zhytomyr, 326 s.

7. Pro stan, zakhody i perspektyvy podolannia naslidkiv Chornobyl's'koi katastrofy: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 18.04.2008 r. № 276, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276-17>.

8. Rekomendatsii parlaments'kykh slukhan' «Suchasnyj stan ta aktual'ni zavdannia podolannia naslidkiv Chornobyl's'koi katastrofy: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 05.04.2011 r. № 3191, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3191-vi>

9. Tsal-Tsalko, Yu. S. Moroz, Yu. Yu. and Tseheln'nyk, N. I. (2015), *Upravlins'kyj oblik*, Ruta, Zhytomyr, 631 s.

10. Tsal-Tsalko, Yu. S. Moroz, Yu. Yu. and Sulimenko, L. A. (2012), *Finansovyj analiz*, Ruta, Zhytomyr, 609 s.